

Kentsel Dönüşüm ve Cami Alanları

Yrd. Doç. Dr. Adem Erdem Erbaş

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kentsel dönüşüm olgusu üzerine çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Kentsel dönüşüm çoğu kez endüstri kentinin ayrıştırmış olduğu ve günümüz koşullarında işlevini kaybetmiş olan kentsel parçalar üzerine odaklanmaktadır. Kentsel dönüşüm olgusu, endüstriyel gelişmenin özelliklerini taşıyan gelişmiş batı kentlerinde ilk olarak ortaya çıkmıştır. Endüstrinin terk ettiği bu alanlara müdahale etme biçim ve yöntemleri modern planlama yaklaşımları içindeki önemli tartışma alanlarını oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm; öngörülen vizyon, amaç ve stratejiler ile uygulanan yöntemlere göre ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Tartışmalar genellikle, kentsel dönüşümün salt bir fiziki mekânın dönüşümü ile kısıtlı kalamayacağı, kültürel, toplumsal, ekonomik ve çevresel özellikleri de içermesi gerektiği üzerine yapılmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği’nin sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlama yönünde uygulamaya koyduğu programlar çerçevesinde temel tartışma başlıklarından bir tanesi “kentsel dönüşüm” olgusudur.

Bu çerçevede kentsel dönüşüm; kentsel sorunlara çözüm üretmek amacıyla, değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon oluşturma, stratejik mekânsal planlama çerçevesinde eylem planları ve uygulama programları geliştirme olarak ifade edilmektedir. Kentsel dönüşüm, çoğunlukla büyük kent olgusu içinde yıpranmış, eskimiş, köhnemiş, işlevini kaybetmiş, ekonomik ömrünü tamamlamış bölgeleri yeniden kente kazandırmak amacıyla yapılmaktadır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevin işler hale getirilmesi, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, çevresel kalitenin ve ekolojik dengenin tekrar sağlanması amacını taşımaktadır.

Türkiye’de kentsel dönüşüm olgusu, gelişmiş Batı ülkeleri ile benzerlikler taşımakla birlikte, oldukça da önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, Türkiye’nin sahip olduğu çevresel, ekonomik ve toplumsal koşullarla birlikte, tarihî geçmişi, politik yapısı, kültürel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Batı’da çok çeşitli kentsel dönüşüm sorunlarına yanıt verebilmek için farklı müdahale biçimleri geliştirilmiştir. Türkiye’de ise kentsel dönüşümde en çok ön plana çıkarılan konu, enformel gelişen konut alanlarının dönüşümüdür. Bunun yanı sıra, işlevini kaybetmiş veya ekonomik ömrünü tamamlamış sanayi alanları, liman alanları, tersane alanları, demiryolu alanlarında da kendini göstermektedir. Ülkemizde de kentsel dönüşümün konusu olabilecek bu alanların her birine farklı planlama yaklaşımlarının oluşturulması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm, her birinde farklı dönüşüm süreci ve kentsel gelişme dinamiklerine sahiptir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm süreçlerinde genellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kamu adına devreye girmekte, bu alanlardaki dönüşümlerin tetikleyicisi olmaktadır. Kentsel dönüşümün bugün Türkiye’deki en büyük ve en güçlü aktörü, merkezi hükümete bağlı olan TOKİ kurumudur. Bununla birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere diğer bakanlıklar ve Belediyeler kamuyu temsil eden önemli aktörleri oluşturmaktadır.

Kentsel dönüşümün niteliği ve yerine göre UNESCO, ICOMOS gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar da Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinde etkili olmaktadır. Özellikle Dünya Mirası alanlarında yapılan düzenlemeler uluslararası kamuoyunca da takip edilmektedir.

Türkiye'de yaşanan kentsel dönüşüm çalışmalarını, farklı yasal çerçeveler içinde tanımlanmak mümkündür. Ülkemizde de her ne kadar ağırlıklı olarak konut alanları üzerine kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilse de bu bölgeler yasal statüleri farklı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre farklı yasal statüdeki dönüşüm alanlarını temel başlıklar halinde sıralamak olanaklıdır. Bunlar;

- a) Gecekondu Önleme Bölgeleri
- b) Yenileme Alanları
- c) Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkında Yasa
- d) 73. Md uyarınca Kentsel Dönüşüm Alanı
- e) 3194 Sayılı Yasa Kapsamında Yapılan Düzenlemeler
- f) Özel Yasalar kapsamında Kentsel Dönüşüm Alanı

Bu başlıklar altında çok sayıda örnek verilmesi ve konunun detaylandırılması mümkündür. Ancak bu yazı ile amaçlanan söz konusu dönüşüm alanları içinde yer alan cami alanlarının nasıl ele alınacağı olgusudur. Bu durumda öncelikle kentsel dönüşüm alanları ile ibadet alanları arasındaki ilişkiyi özetlemekte yarar bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda kısa bir özet vermeye çalışılmaktadır.

Tablo: Kentsel Dönüşüm ve Cami Alanları ilişkisi

Kentsel Dönüşüm kapsamı	Fiziksel mekân boyutu	Tasarım boyutu	Sosyal boyut
775 sayılı yasa kapsamında Gecekondu Önleme Bölgeleri	Dönüşüm projelerinde cami alanlarının yönetmelik gereği, asgari m ² yüzölçümlerine göre yeniden düzenlenmesi,	Genellikle standartlardan uzak olarak yapılmış camilerin, çağdaş dünya koşullarına göre yeniden tasarlanması,	Toplumun gereksinimleri doğrultusunda, cami alanlarının erişilebilir olması,
5366 sayılı yasa kapsamında Yenileme Alanları	2863 sayılı yasa kapsamında tarihi niteliği bulunan tescilli cami alanlarının korunması,	Tarihi niteliği bulunan tescilli cami yapılarında restorasyon çalışmalarının yapılması,	Kültürel mirasın bir parçası olarak bu camilerin gelecek kuşaklara korunarak aktarılması,
6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkında Yasa	Yasa kapsamına her yer girebildiği için özellikle, tarihi niteliği bulunan, tescilli cami yapılarının korunması, bununla birlikte riskli alan veya riskli yapı özelliğindeki tarihi niteliği bulunmayan cami alanlarının yönetmelik gereği, asgari m ² yüzölçümlerine göre yeniden düzenlenmesi,	Tarihi niteliği bulunan tescilli camilerin, restorasyon ve güçlendirme çalışmalarının yapılması, bununla birlikte riskli yapı özelliğindeki tarihi niteliği bulunmayan camilerin ise çağdaş dünya koşullarına göre yeniden tasarlanması,	Afet riski taşıyan alanlarda tarihi niteliği bulunan tescilli camilerin kültürel mirasın bir parçası olarak gelecek kuşaklara aktarılması, bunun yanı sıra riskli yapı özelliğindeki tarihi niteliği bulunmayan cami yapılarının ise yıkılarak, gerekli yeşil alanlar, sosyal mekânları da içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi

Bilindiđi üzere Cami Alanları, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik hükümleri içinde yer alan "Dinî Tesis Alanları" ve "ibadet yerleri" kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre toplumun gereksinimleri doğrultusunda, imar mevzuatı hükümlerine göre yeterli dinî tesis alanlarının ayrılması gerekmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde; kentsel dönüşüm kapsamında, birden çok yasal statü içine giren cami alanları bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla kentsel dönüşümün yasal çerçevesi, cami alanlarının tarihi özellikleri ve tescil durumları dönüşüm sürecinde göz önüne alınması gerekmektedir. Buna karşın, özellikle enformel gelişmiş konut alanları içinde yer alan ve riskli yapı statüsüne giren camilerin bir an önce yenilenmesinde, deprem başta olmak üzere doğal afetlere karşı gerekli önlemlerin alınmasında, gerekli yeşil alanlar, sosyal mekânları da içerecek şekilde yeniden düzenlenmesinde büyük yarar bulunmaktadır. Bu kapsamda risk altındaki cami alanlarının tespit edilmesine yönelik bir eylem planı kapsamında kurumlar arası işbirliğine yönelik programlar geliştirilmesi gerekmektedir. Risk altındaki cami alanlarının dönüşümü konusunda en önemli görevlerden birisi Diyanet İşleri Başkanlığına düşmektedir.